

В.І. АКСЬОНОВА (викладач кафедри іноземних мов)

Державна льотна академія України Національного авіаційного
університету, Кіровоград

kafedra09@i.ua

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

В статті дається аналіз динаміки особистості – від мовленнєвої до комунікативної і від комунікативної до віртуальної особистості, що свідчить про складний і суперечливий процес становлення «інтернетоманії» глобального комунікаційного суспільства, в основі якого пріоритет «карнавальної особистості» і різного роду «шоу», які являються сурогатами адекватного спілкування.

***Ключові слова:** мовленнєва особистість, комунікативна особистість, віртуальна особистість, глобальне комунікативне суспільство, комунікації, комунікативний процес, аутопоезис, соціальна комунікація, мовленнєва комунікація, комунікативна компетентність, міжкультурна комунікація*

Вступ

Актуальність теми дослідження в тому, що в сучасних умовах формування і розвитку глобального комунікаційного суспільства актуалізується питання про значення і функції мови у становленні особистості, розвитку її інформаційної свідомості і культури. При цьому мова розуміється не тільки в інструментальному вимірі, але і як особливий світ, у який занурена особистість. Оволодіння мовами означає і оволодіння світами, наповненими етнічною і культурною специфікою. Інтерес до питань мовної і культурної адаптації заставляє звернутися до проблеми співвідношення мови, особистості і культури. Мова як носій соціокультурних регулятивів людської діяльності сприяє формуванню мовленнєвої особистості, в основі якої комунікація як засіб спілкування в умовах глобального комунікаційного суспільства. Сутність мовленнєвої особистості розглядається як багаторівнева єдність регулятивів і метарегулятивів комунікаційного процесу. Мовленнєва комунікація – це найбільш стабільний інструмент управління і носій суспільної свідомості, а тому їй повинно надаватися фундаментальне і стратегічне значення в соціумі. Вона здатна відобразити складну, багату і різноманітну соціальну діяльність людей, повинна бути адекватна цій діяльності – обслуговувати всі сфери суспільного буття, бути змістовною, мобільною і прозорою. Проте на даний момент мовленнєва комунікаційна реальність свідчить про зниження мовної культури особистості, неповажне відношення до рідної мови, порушення норм і викривлення стилю. Поступовому руху суспільства повинно відповідати розширення та інтенсифікація комунікативної діяльності людей. Так як мовленнєва комунікація і феномен мовленнєвої особистості є засобом регуляції поведінки людини, то осмислення того,

настільки особистість ефективно нею керується, і є предметом нашого наукового дослідження [1].

Роздуми на цю тему ми можемо виявити у філософів минулих століть: Платона, Епікура, Демокріта, Аристотеля, Декарта. Такі сучасні дослідники, як К.Шеннон, Н.Вінер, А.Тьюрінг, Н.Бостром, М.Маклюен, Д.Барлоутеж займалися цією проблемою; російські – І.Негодяєв, С.Подопригора, Д.Іванов, Н.Моїсеєв, О.Колмогоров К.Корольов.

В постнекласичній філософії увага переключається з трансцендентальної проблематики на екзистенціальні проблеми мовленнєвої комунікації, її ідеологічні, міфологічні, нарративні особливості, репресивні, дискурсивні і конструктивні практики її застосування. Про це писали В.Гумбольдт, М.Гайдеггер, К.Ясперс, Ю.Хабермас, М.Фуко, Р.Барт, Ж.Дерріда, Ж.Делез. Змінам у суспільстві і мовленнєвої комунікації під впливом інформаційних процесів при святили свої твори – Ю.Хаяші, Д.Белл, Т.Стоуньєр, М.Маклюен, Е.Тоффлер, Й.Масуда, М.Кастельс Н.Вінер, К.Шеннон та інші. Питанням міжособистісної, публічної і міжкультурної комунікації присвятили свої роботи такі автори, як Б.Марков, А.Розов, Г.Почепцов, А.Потебня, В.Кохановський, М.Бахтін. Розуміння мовленнєвої комунікації як світ у артефактів, світ у знаків і символів характерним є для групи авторів, А.Шопенгауера, Н.Бердяєва, Ф.Ніцше, Ч.Пірса, Е.Кассіра, Д.Мережковського, Вяч. Іванова, М.Бахтіна, А.Лосєва, Н.Ільїна, Н.Лосського, М.Петрова. Глобальна трансформація індустріального суспільства в інформаційне комунікаційне супроводжується не тільки проникненням комунікації у всі сфери життєдіяльності суспільства, виникненням і розвитком нового типу комунікативних структур і процесів, але й глибоким переосмисленням комунікативної природи соціальної реальності, сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця і ролі комунікацій у розвитку суспільства. Сьогодні уявлення Н.Лумана про комунікацію як про істотну характеристику самого суспільства, його утвердження, що людські відносини, та й саме суспільне життя неможливі без комунікації, що тільки комунікація може здійснювати комунікацію набувають новий смисл і викликають особливий інтерес. Надзвичайно актуальним у цьому плані являється осмислення з позицій сучасності теорій комунікативної дії Ю.Габермаса, комунікативного суспільства К.О.Апеля, комунікативної раціональності (Ю.Габермаса, К.-О.Апеля, Н.Лумана), так як саме у цих творах розкривається сутність комунікативності, комунікативної єдності, комунікативного простору, комунікативного середовища, комунікативної дії, комунікативного процесу, що має велике методологічне значення не тільки для розуміння сутності і природи комунікацій, але й для формування і розвитку науки про комунікацію [2].

Соціальна комунікація – соціально зумовлений процес передачі і сприйняття інформації в умовах міжособистісного і масового спілкування по різних каналах за допомогою комунікативних засобів; рух знань емоційних переживань, вольових впливів у соціальному просторі і часі; соціокультурна взаємодія між людьми через посередництво знаків, що Аксьонова В.І., 2012

розміщуються на носіях; процес, у якому почуття чи ідеї, що виражаються у вербальних чи невербальних повідомленнях на внутрішньоособистісному, міжособистісному чи суспільному рівнях. Тому у всіх визначеннях домінує техніцистське визначення метафори, яке називається репрезентаційною. Проте більш продуктивною для методологічної інтерпретації нам уявляється еволюційно-біологічна метафора, яка представляє більш високий рівень комунікаційних процесів. Цей підхід до комунікацій методологічно корелює з синергетичною парадигмою, який розробляється у надрах когнітивних сфер, як біологічний еволюціонізм, теорія систем, синергетика, кібернетика другого порядку.

Ідея про самоорганізацію аутопоезисних самореферентних систем, вперше висловлена У.Матураною і Ф.Варелою, є достатньо продуктивною для опису загальносистемних закономірностей (зокрема, саме на її сонові німецький соціолог Н.Луман створив свою концепцію комунікативних систем). З позицій даного підходу складна система перестала розглядатися як пасивний об'єкт впливу оточуючого середовища. Відкриття системних властивостей аутопозисності та операціональної замкнутості (само породження власної поведінки при збереженні своєї цілісності і структурної визначеності) привели до формування поняття структурного поєднання такої системи з оточуючим середовищем. Природа і оточуюче середовище, з яким вона взаємодіє, діє сумісно, відбираючи відповідні структурні зміни. Вони структурно взаємопов'язані (суміжні): система або вибирає ті структурні зміни, які дозволяють їй продовжувати ефективне функціонування, або вона гине. З точки зору функціонування такої системи існує тільки структурний дрейф, при якому зберігається структурна взаємодія (адаптація) системи з її оточуючим середовищем. Механізмом такої ускладненої взаємодії і являється комунікація, яка трактується як скоординовану поведінку, яка сприяє соціальній єдності і збереження цілісності соціальних систем; способом встановлення соціальної ієрархії і забезпечення гнучкості (ефективності) колективних соціальних дій. У.Матурана і Ф.Варела рішуче відкидають метафору комунікативного каналу Шеннона, яка не передбачає ні єдності, ні структурності, а визначається власне структурною динамікою [3].

У новій еволюційно-системній парадигмі по-новому розуміється комунікативна роль мови. Мова виступає не тільки способом презентації предметів і явищ об'єктивної реальності, скільки способом ефективної координації дій (через лінгвістичні відмінності). Пізнання – це ефективна дія, яка зводиться до того, що ми породжуємо самих себе. Наша активна участь у світі структурних взаємодій перманентно змінює цей світ, що й вносить в картину світу обов'язкову ступінь невизначеності. Той світ, який ми з вами пізнаємо, це лише той світ, який ми пізнаємо у взаємодії з іншими людьми «тут-і-тепер». Використовуючи ці когнітивні принципи до сучасних теоретичних розробок комунікації, ми намагаємося поєднати принципи об'єктивістського і суб'єктивістського підходів у поясненні соціальної онтології П.Бергера, Т.Лукмана, Е.Гідденса. П.Бурдьє, Г.Гарфінкеля для Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

пояснення комунікаційної природи комунікативного суспільства. Мова йде про те, що повсякденна міжособистісна (між суб'єктивна) взаємодія породжує і багатократно відтворює комунікативні структури, які об'єктивуються і стає каркасом соціального життя, що, у свою чергу, визначає нову мережу (конфігурацію) міжкультурних комунікацій. Культура дає цінностям понадситуаційний вихід у буття й тим самим відкриває для них можливість творити нові ситуації й нові події, онтологічні передумови "буття людини в культурі". Незважаючи на те, що всі цінності укорінені в людському досвіді, вони все ж вимагають від людей певних зусиль для їх підтримання й поширення. Кожна людина має усвідомити тілесність свого буття і своєї комунікативної цінності, щоб існування і діяльність людини набули смислу, який складається з розуміння цінностей індивідуального буття, що знаходить радість у спілкуванні,

Таким чином, соціальна комунікація, що розуміється як спосіб ефективної координації людських товариств різного рівня, являється одночасно і суб'єктивним породженням повсякденних «світі досвіду» і фундаментальним об'єктивним законом еволюції. Онтологічно соціальна комунікація виступає вже не як дна з характеристик соціального буття, але як базова характеристика соціального (предмет фундаментальної теорії), що дозволяє нам говорити про фундаментальні перспективи розробки комунікаційної теорії суспільства. Соціальна комунікація досліджується як синкретично-кумулятивний фактор суспільної динаміки, яке синергія інформації та особистісних знань, науки і технології, розуму і культури (А.Лазаревич).

Висхідним пунктом цієї концепції являється теза про те, що у мовленнєвій комунікації втілюються засоби, способи і результати людської діяльності, а сама діяльність розуміється як способів і існування людини. Мовленнєва комунікація - це соціально зумовлений процес передачі і сприйняття інформації у міжособистісному, публічному, міжкультурному і масовому спілкуванні за допомоги різноманітних вербальних і невербальних комунікативних засобів. Мовленнєва комунікація створює можливість для моментального зворотного зв'язку, перетворюючи односпрямовану комунікацію у безпосередній діалог. Спілкування як «комунікативна поведінка» не передбачає зовнішньої по відношенню до себе цілі і набуває смисл власного процесуального саморозвитку. Проте на відміну від комунікації, спілкування передбачає не тільки інформаційний, але і особистісно-екзистенційний зв'язок міжлюдьми що і забезпечує нелінійний рух інформаційних потоків у системі спілкування і зростання особистісно-значущої інформації, що конститує суб'єктів спілкування у спільноту. Фундаментальна відмінність спілкування від немовленнєвої комунікації виявляється у відмінності властивих їм способів адекватної самореалізації: структура повідомлення монолітична, а структура спілкування діалогічна як і структура мовної комунікації як такої [4]. Мова як основа міжкультурної комунікації глобального комунікаційного суспільства – це форма існування свідомості індивіда, розвитку лінгвістичного мислення і рефлексії як

здібності особистості зосереджуватися на своїх думках, абстрагуючись від усього тілесного, зовнішнього. Розуміння мовленнєвої рефлексії здійснюється на рівні мовленнєвих процесів, так як власне мова суб'єкта є основою розвитку мовленнєвої компетентності в умовах глобальної комунікації. Тому свідомість індивіда глобального соціуму слід направляти на поглиблення і розширення мовленнєвої компетентності (сьогодні слід знати від трьох-чотирьох до п'яти мов). Значення мови константо, змінюється процесі розвитку людини і є динамічним процесом. Л.С.Виготський велике значення надавав вивченню внутрішньої мови. Він вважав, що необхідно розрізняти рух мови згідно за змістом і звучанням, що дає основи для внутрішньої єдності двох мовних планів. Єдність не допускає наявності свого руху з обох сторін мови і наявність складних відносин між рухом внутрішнього і зовнішнього мовлення. Головна ідея Л.С.Виготського виражається формулою: відношення думки до слова є перш за все процес, це відношення є рух від думки до слова і навпаки – від слова – до думки.

Найбільш повне і систематичне обґрунтування поняття «мовленнєва особистість» викладено у доробках Ю.Караулова, під яким він розуміє сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення і сприйняття текстів, які розрівнюються за: 1) мірою структурно-мовної складності; 2) глибиною і точністю відображення дійсності; 3) певною цільовою спрямованістю. Дана трьохрівнева модель дозволяє розглядати різноманітні якісні ознаки мовленнєвої особистості у рамках трьох істотних характеристик – вербально семантичної, чи власне мовленнєвої, когнітивної (пізнавальної) і прагматичної. Вербально-семантична характеристика складається з лексикону індивідууму – всього запасу слів, яким він користується у природній вербальній комунікації. Когнітивна характеристика пов'язана з інтелектуальним середовищем особистості, пізнавальною діяльністю людини, що передбачає мисленнєві процеси. У кожного індивідууму виробляються ідеї, концепти, які відображають його бачення «картини світу», Прагматична характеристика визначається цілями і задачами комунікації – намірами того, хто говорить, його інтересами, мотивами і конкретними комунікативними установками..

Мовленнєва система особистості – це мультизнакова система понять (субсистема), яка константо використовується у комунікативних цілях індивіда у процесі комунікативної практики. Мовленнєві моделі комунікаційного процесу експлікуються у лінгвомоделях і не можуть бути дискурсомислені поза лінгвістичними структурами. Мова як максима мовленнєвої особистості продуціюється у процесі міжкультурної комунікації членів певних соціальних груп (наприклад, етнічні лінгвомоделі). Мова міжкультурної комунікації репродуціюється людьми у наукових комунікаціях для реалізації специфічних цілей і виражається у певних кодах, символах, шифрах. Мова міжкультурної комунікації неодмінно імплікована у конкретно-наявну реальність буття і може генерувати знання про світ, соціум, континуум. Тому не випадково у сучасній філософії сучасний світ представлений як світ спектаклю (Гі Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

Дебор), чистої комунікації (П.Віріліо), прозорого суспільства (Дж.Ваттімо), безкінечного самовідтворення знаків (Ж.Бобдрійяр), в яких світ сучасної культури представлений як світ розпадаючих порядків, зруйнованих тотожностей, локальних світів. Сучасний порядок представляє собою нестабільний і плинний простір, де співіснують і звертаються оди н до одного, скоріше, не речі, а сингулярності з їх процесуальністю, динамікою, утечею від причинно-наслідкових зв'язків. Тут відтворюються такі смисли неklasичної комунікації як парадоксальність, граничність, опора на контекст, включення всіх можливостей у комунікаційний процес. Комунікація виступає як глибокий механізм культурного буття, простір комунікації тяжіє до процедур ототожнення дійсності, до виявлення власних динамічних сил. Онтологія комунікації пов'язана з підвищеною чуттєвістю сучасної культури до проблем смислоутворення і текстотворення. Точна передача перетворюється завжди на розкриття додаткових можливостей буття, трансформується у нове по-відомлення. На кінець, естетичний вимір комунікації являється найбільш ефективним місцем для розкриття особливостей неklasичної комунікації.

Мова міжкультурної комунікації являється мультиінструментарієм менталактів і полімоделей рефлексії екзистенції, які поміщено у конкретній реальності, яка відкриває вікно в інший світ, і розкривається індивіду за допомогою мовленнєвих знаків і символів. Мова нам дається для того, щоб гностувати всі процеси конкретно-наявної реальності, тобто соціуму, у якому розгортається наше буття, впливаючи на когнітивно-лінгвістичне дискурсуєвідомлення та осмислення сучасного світу як складного соціального феномена. Мова культури у контексті міжкультурної комунікації проявляється як пласт комунікативної сфери культури, що формується у взаємодії людей, що сумісно проживають. Він виникає тоді, коли загальні для людей уявлення набувають зовнішнього загальноприйнятого вираження і статус знакових одиниць, що розділяються спільнотою, підпорядкування яких підпорядковується певним установкам, конвенціональним, загальноприйнятим правилам.

Під мовленнєвою особистістю розуміють сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення і сприйняття нею мови (текстів, символів), які розрізняються: а) мірою структурно-мовленнєвої складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) певною цільовою спрямованістю. Мовленнєва особистість – це та «наскрізна ідея», яка поглинає всі аспекти вивчення мови і одночасно руйнує кордони між дисциплінами, які вивчають людину поза його мовою. Мовленнєва особистість являється видом повноцінного уявлення особистості, яка вміщує у собі і психічний, і соціальний, і етнічний та інші компоненти, пале переломлені через мову, дискурс, мовну компетентність. Мовленнєва компетентність особистості – це знання основних законів функціонування мови і мовлення і здатність до їх використання для вирішення професіональних задач.

Структура мовленнєвої особистості складається з трьох ієрархічних щаблів: 1) вербально-семантичний (самий нижчий) – власне володіння лексикою і граматиною, який визначає мовленнєву компетенцію; 2) тезаурусний рівень – у ньому відображається «мовна картина світу», ієрархія понять і цінностей, що має важливість як у національному, так і в соціально - груповому і особистому плані. Тезаурусний рівень визначає основні риси мовленнєвої особистості і співвідноситься з мовною і культурологічною компетенцією; 3) мотиваційний рівень – включає у себе сфери спілкування, комунікативні ситуації, ролі, пов'язані з комунікативними здібностями і комунікативною поведінкою особистості і, таким чином, співвідноситься з комунікативною компетенцією. Комунікативна компетенція включає наступні її види: 1) аналітична компетенція – розуміння вірувань, цінностей, практик, парадоксів іншої культури і суспільства – включаючи етнічне, політичне розуміння, здатність встановлення зв'язків, усвідомлення умов інаковості; 2) емоційна компетенція – здатність розкриття (емпатії) до різноманітних культурним досвідам і впливам, інтерес і повага до інших культур, цінностей, традиціям, досвідам – транснаціональна культурна емпатія; 3) креативна компетенція – здійснення синтезу культур, транснаціональний синтез, бачення альтернатив, варіантів, здатність використовувати різноманітні культурні джерела для натхнення; 4) поведінська компетенція – не тільки оволодіння мовою, але й вільне використання міжкультурних невербальних кодів, здатність до уникнення комунікативного непорозуміння при різних комунікативних стилях, здатність знаходити відповіді на виклики та тиск глобалізації.

Модель мовленнєвої особистості, згідно з Г.І.Богіним, передбачає п'ять рівнів оволодіння мовою: 1) рівень правильності, що передбачає високий рівень лексичного запасу, що дозволяє будувати висловлювання і продукувати тексти у відповідності з правилами даної мови; 2) рівень інтеріоризації, який включає вміння реалізувати і сприймати висловлювання у відповідності з внутрішнім планом особистості; 3) рівень насиченості, який розглядається з точки зору відображення у мові всієї різноманітності і багатства виразних засобів мови у області фонетики, граматики і лексики; 4) рівень адекватного вибору, який оцінюється у відповідності мовних засобів комунікативній ситуації і ролям комунікантів; 5) рівень адекватного синтезу, який враховує відповідність породжуваного особистістю тексту всьому комплексу змістовних і комунікативних задач, покладених в їх основу.

В умовах глобального комунікаційного суспільства на передній план виходить карнавал (чи шоу), які заповнюють весь час ефіру і сприяють формуванню «карнавальної особистості». Карнавал відсуває на периферію смислові форми життя і протиставляє їх раціональному, науковому мисленню. В умовах глобального комунікаційного суспільства постмодерністська сутність Інтернету зводиться до відсутності відповідальності автора за передане повідомлення. Постмодернізм розглядає Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

феномен фрагментаризації сучасної культури, яка пов'язана з руйнацією класичної культури. Діалог культур, що реалізується всередині сучасного комунікаційного суспільства, Ю.Лотман назвав семіосферою, у яку включив не тільки суму мовних культур, але й соціокультурне середовище їх функціонування. Семіосфера як деяке комунікаційне утворення, сформоване для діалогу культур, трансформується в інфосферу у вигляді деякого медіапростору, у яке занурюються всі культури, а культурні контакти набувають різноманітних вимірів.

В умовах глобального комунікаційного суспільства міжкультурна комунікація мовленнєвої особистості являється індикатором її розвитку. Міжкультурна комунікація виступає як ціннісно-нормативний регулятор мовленнєвої особистості, що слугує генератором смислів її культури. Мовленнєва особистість міжкультурного глобалізованого простору виступає як узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікаційно-діяльних цінностей, знань, установок і поведінських реакцій. Мова як складна семіотична система, що розвивається, являється специфічним та універсальним засобом об'єктивації змісту як індивідуальної свідомості, так і культурної традиції мовленнєвої особистості, які забезпечують можливість її інтерсуб'єктивності, процесуального розгортання у просторово-часових формах і рефлексивного осмислення, виконуючи у системі суспільства наступні функції: 1) експресивна; 2) сигніфікативна; 3) когнітивна; 4) інформаційно-трансляційна; 5) комунікативна. Саме тому реалізація цих функцій в умовах глобального комунікаційного суспільства направлена на реалізацію мовленнєвої рефлексії, ментальності особистості, її ауто ідентифікації, що сприяє самовираженню і самореалізації особистості як такої. Саме міжкультурна комунікація мовленнєвої особистості представляє собою модус регуляції поведінських паттернів і відкриває вікно в інший світ. Завдяки мовам людина сьогодні пізнає складний світ, який є повним протиріччю, і знаходить своє місце у цьому світі, розширюючи свої контакти і сприяючи своїй самоідентифікації з колективом, суспільством, соціумом. Мова напряму залежить від категоріального апарату-мислення, мовленнєвої особистості, тісно пов'язана з полісенсорними процесами, аналізаторсько-рецептивними системами, які впливають на розвиток особистості. Мовленнєва особистість включається у простір культури тієї чи іншої країни і сприяє своїй адаптації до культури, історії, економіки, використовуючи розширення арсеналу мовленнєвої компетенції, в основі якої розвиток лінгвістичного мислення і релевантно-валідних відносин.

Саме мовленнєва компетенція являється основою соціалізації, адаптації і реадaptaції, онтологізації людини в світі інобуття. Міжкультурна комунікація саме й сприяє оволодінню цими процесами і направлена на обмін знаками і знакструктурами, сприяючи осмисленню цінностей, диспозицій, нормативів. Міжкультурна комунікація сприяє оволодінню «мовою свого тіла», «мовою зачіски», «мовою одягу», «мовою нормативів», «мовою звичаїв і традицій», «мовою субкультури». Саме глобальне інформаційне суспільство, інформаційні технології, Інтернет-революція

розширюють життєвий простір індивіда і потребують розширення мовної компетентності мовленнєвої особистості для того, щоб проникнути усередину буття. Тому основна задача реалізації особистості в умовах глобального комунікаційного суспільства – це оволодіння мовною і мовленнєвою компетенцією на рівні специфічно-прикладних модифікацій-методик. Аналітизм мовленнєвої компетентності (дискретність смислу його одиниць і можливості їх комбінаторики) забезпечують можливість формування текстів як складної системи знаків з розвинутою системою модальності, що визначається ціннісною системою уявлень про світ у якості результату пізнання.

Мовленнєва особистість – являє собою сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлює створення і сприйняття нею мовних текстів. Вербально-семантична характеристика особистості формується із запасу слів і словосполучень, якими користується особистість. Когнітивна характеристика особистості пов'язана з мисленнєво-пізнавальною діяльністю. Прагматична (мотиваційна) характеристика визначається намірами, мотивами і установками комунікантів. У рамках проблематики даної сфери виступають: 1) у рамках традиційної філософії - проблема представленості буття у мовленнєвій компетентності, проблема онтологічного статусу мовних значень, проблема співвідношення «Я» і мислення, проблема функціонування у «Я» у соціокультурному контексті; 2) у рамках неklasичної філософії – проблема мовного формалізму та його інтерпретацій, проблема мовної структури, статус «Я» в онтології людського існування; 3) у рамках сучасної постмодерністської філософії – проблема тексту та інтертекстуальності, проблема нарративної мовної референції, проблема мовних ігор. В результаті з цим класичний, неklasичний і сучасний періоди у розвитку мовленнєвої культури мовленнєвої особистості можуть своїм предметом включати мовну семантику, мовну синтактику і мовну прагматику. Саме в мові укорінена для людини можливість здійснення свого вищого призначення: «Я» є здатність людини артикулювати у своїх мовних структурах буття як сферу своєї презентації, саме тому говорять, що мова – це «дім буття» (М.Гайдеггер). Трактують мовленнєву особистість як виявлення активності людської сутнісної екзистенції та ідея наповнюваності мовних структур буття в інтелектуально-вольовому людському зусиллі формують сучасну парадигму філософії мовленнєвої особистості як такої, що конститується в контексті культури постмодерну.

Отже, сама по собі мова є невід'ємним компонентом свідомості, інструментом і виступає як посередник між людиною і картиною світу, що відображається у мовних формах і формує цей зв'язок людини з картиною світу, що заключається у мові. Безпосереднім носієм мовної свідомості являється мовленнєва особистість, тобто людина, яка існує у мовному просторі – в спілкуванні, у стереотипах поведінки, зафіксованих у мові, у значеннях мовних одиниць і смислах текстів. Під мовленнєвою особистістю розуміється сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

створення нею мовних творів (текстів), що розрізняються мірою структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, певною мовною спрямованістю (Караулов). Крім того, мовленнєву особистість слід визначити з позицій лінгвістичної свідомості і мовної поведінки, тобто з позицій лінгвістичної концептології і теорії дискурсу.

В контексті мовленнєвої особистості виділяється дискурсивна мовленнєва особистість, яка визначається наступними параметрами: 1) загальними характеристиками сучасного медіатексту; 2) особливостями дискурсоосмислюючого жанру та його індивідуально-авторською модифікацією; 3) специфікою базової для дискурсу комунікативної інтенції та особливостями її індивідуально-авторської реалізації; 4) належністю до того чи іншого типу комунікативної стратегії мовної поведінки і домінування у мовленнєвій особистості фактичної чи інформативної складової мовної комунікації; 5) прагматистичними особливостями мови суб'єкта дискурсу. Ще більш важливим для розуміння глобального комунікативного суспільства являється поняття «комунікативна особистість», яке є ширшим від поняття «мовленнєва особистість». Поняття «комунікативна особистість» передбачає характеристики, пов'язані з вибором не тільки вербального, але і невербального коду комунікації з використанням штучних і змішаних комунікативних кодів, які забезпечують взаємодію людини з зовнішнім світом. Комунікативна особистість має свої особливості актуалізації на різних рівнях і у різних типах комунікації. Комунікативна особистість розуміється як одне з виявлень сучасності, зумовлене сукупністю її індивідуальних властивостей і характеристик, які визначаються мірою її комунікативних потреб, когнітивним діапазоном, який сформувався у процесі пізнавального досвіду, і власне комунікативною компетентністю – умінням вибору комунікативного коду, який забезпечує адекватне сприйняття і цілеспрямовану передачу інформації у конкретній ситуації. Визначальними для комунікативної особистості являються характеристики, які складають три основні параметри – мотиваційний, когнітивний і функціональний. Ці характеристики займають різне місце в структурі мовленнєвої і комунікативної особистостей завдяки своїй ролі у їх формуванні і змістовна інтерпретація їх співпадає лише частково.

Комунікативна природа визначається необхідністю індивідуумів в обміні смисловою та оціночною інформацією з метою взаємодії у різних сферах свого існування і впливу один на одного в умовах комунікації різного типу. Серед когнітивних характеристик, які мають місце у мовленнєвої особистості, для комунікативної особистості істотним являється знання комунікативних систем (кодів), які забезпечують адекватне сприйняття смислової та оціночної інформації, і вплив на партнера у відповідності з комунікативною установкою. Надзвичайно важливою характеристикою комунікативної особистості являється здатність спостереження за своєю «мовною свідомістю» (інтроспекція), а також рефлексія – усвідомлення не тільки своєї здатності, але й оцінка самого факту такого усвідомлення. Крім того, важливою характеристикою

комунікативної особистості являється здатність адекватної оцінки когнітивного діапазону партнера. Успішність комунікації у значній мірі залежить від сумісності когнітивних характеристик комунікантів. Когнітивний параметр являється зв'язуючим ланцюгом між мотиваційним і функціональним параметрами.

Функціональний параметр включає характеристики, які і визначають таку властивість особистості, яку прийнято називати комунікативною (мовленнєвою) компетентністю: а) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації інформаційної, експресивної і прагматичної функцій комунікації; б) уміння трансформувати комунікативні засоби у процесі комунікації у зв'язку з змінами ситуативних умов спілкування; в) побудова висловлювань і дискурсів у відповідності з нормами обраного комунікативного коду і правилам «мовного етикету». У віртуальному дискурсі особистість звільняється від соціальних стереотипів, які склалися у реальному житті, і психологічних комплексів шляхом формування свого віртуального образу. У міру занурення в Інтернет-простір у відносинах між людьми відбувається заміна їх образами. У сконструйованому мережевому образі людина може максимального реалізувати можливості віртуального спілкування. Конструювання віртуального образу може бути пов'язано з бажанням користувача вирішити проблему незадоволеності реальною ідентичністю і одним з способів вирішення цієї проблеми виступає його мова як засіб комунікації і самовираження. У зв'язку з цим віртуальний дискурс слід розглядати як нове середовище функціонування мови у всій її багатоаспектності, так як носій мови в нових умовах мережевої діяльності покликаний пристосовувати засвоєну ним мовну систему до своїх потреб і можливостей. Трансформація мовленнєвої особистості у процесі спілкування у віртуальному середовищі проявляється у зміні відношення до часу, моделі комунікації, пріоритетів, нівелюванні ряду параметрів, які складають невід'ємну частину мовленнєвої особистості у реальному спілкуванні. Так, наприклад, зовнішність, раса, національність, стать часто втрачають свою значущість у процесі віртуальної взаємодії. Крім того, з'являються нові цінності і змінюється відношення до мови. Цінним стає більш демократичний, у порівнянні з реальним, спрощений характер спілкування (на «ти»), розкріпаченість у відносинах, що виявляється в актуалізації мовленнєвої особистості і стимулюванні лінгвокреативного потенціалу. У віртуальному дискурсі мовленнєва гра отримала більше розповсюдження завдяки анонімності спілкування. Людина може спілкуватися і залишатися невідомою для інших, конструюючи свій віртуальний образ. Одним із засобів створення віртуального образу являється доцільний вибір користувачем мережевого псевдоніму. У даній ситуації слід говорити про розвиток псевдо ідентичності, тобто у спілкування вступають образи, які створені комунікантами. Зворотний (комунікативний) зв'язок як відповідь на комунікативне повідомлення – це елемент комунікації, сукупність відгуків отримувача, що виникають у результаті контактів зі зверненнями; зв'язок від

Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

реципієнта до комунікатора, який направлений на контроль за результатами комунікативного впливу і як такий створює передумови для найбільш оптимального планування впливу.

Поняття «віртуальна реальність» визначається як символічна по суті, об'єктивно і реально існуюча реальність, що носить високо динамічний характер і дозволяє активно взаємодіяти з собою, а саме процес взаємодії з суспільством, культурою і окремою особистістю. Статус віртуальної реальності закладається у сполученні матеріального та ідеального, одночасної об'єктивності і суб'єктивності, вторинності по відношенню до реальної дійсності. В умовах створюваної віртуальної реальності на основі символічної по суті мови створюються умови для нової форми буття людини – його віртуального буття. Віртуальна реальність виступає транзитивним полем багатовекторної комунікації і являється для людини якісно новим, сконструйованим середовищем проживання, вплив якого носить активний, перетворюючий характер як по відношенню до учасників комунікації, так і по відношенню до суспільства. Віртуальна комунікація виступає окремим видом соціальної комунікації сучасного суспільства, але в той же час сучасна соціальна комунікація у все більшій мірі стає віртуальною і по формі, і по суті. Віртуальна комунікація у рамках мережевого віртуального простору формує якісно нове по своїм змістовним характеристикам спілкування, яке по формі, технологіям і засобам слід визначити як віртуальне спілкування, яке виступає самостійним у порівнянні з реальним соціальним спілкуванням, що змінює останнє. Прототипом віртуальної комунікації є соціальна комунікація, що представляє собою комунікативну діяльність людей у соціальному середовищі, що формує соціальні відносини, зумовлені соціальними нормами та оцінками; взаємодія людей, яка зумовлена рядом соціально-значущих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві.

У рамках сучасного комунікаційного суспільства під впливом віртуальної реальності відбувається переструктурування цінностей і формування нових її елементів, сутність яких пов'язана з формуванням егоцентричних начал. Людина як представник маси мережевого суспільства виступає некритичним, несистемним, ситуативним споживачем самої різноманітної інформації, яка все частіше втрачає зв'язок з реальністю і перетворюється в інформацію без змісту. Людина, що створила світ артефактів і покликана жити у цьому породженому в уяві світі, впадає у все більшу залежність від цього віртуального світу. Будучи вбудованою у технологічні та інформаційні процеси, людина все менше стає здатною впливати на протікання подій і все більше підпорядковується законам її розвитку. Для всебічної характеристики сучасного суспільства слід використати висхідні поняття і принципи постмодернізму, такі як плюралізм, багатоманітність, плинність, трансформність. Плюралізм і різноманітність - це не просто характеристика сучасного суспільства, а умова його функціонування, форма існування, ресурс розвитку та

інструмент всіх перетворень. Все це робить суспільство у такій мірі динамічним, що воно підпадає все більше під стан нестійкості, плинності і рухомості, що свідчить про формування у суспільстві тенденції до фрагментарності. Віртуальна реальність у даному випадку виступає потужним фактором, що посилює і одночасно забезпечує цю різноманітність. Дослідження багатоманітних явищ віртуального дозволяє витлумачити віртуальне як спосіб буття людини, відмінний як від реального, так і від ідеального, який вбирає у себе своєрідне сполучення і першого, і другого.

Віртуальна реальність, яка є по суті символічною реальністю, представ як унікальний феномен, який сполучає у собі обидва світи існування: світ речовий, матеріальний, об'єктивний і світ інформаційний, світ знання, уявлень і символів. Віртуальна реальність формує якісно нове по своїм змістовним характеристикам спілкування, в контекстів якого формується символічний комп'ютерний образ, який володіє характеристиками трансформності, зверх динамічності і може змінюватися багатократно у процесі спілкування, породжуючи стан біфуркації свідомості особистості. Головними і найбільш істотними напрямками трансформацій свідомості являються: редукований характер оточуючого світу, який сприймається особистістю; схематичність, спрощеність і фрагментарність уявлень про нього; інфозалежність, яка передбачає пониження світоглядної і поведінської автономії особистості; кризові явища у рамках самосвідомості, пов'язані з біфуркаціями і полі ідентичністю; криза непорозуміння, що проявляється як у формі спотвореного бачення світу, так і у формі обмеженого розуміння людиною людини. Наслідком такого віртуального впливу наступають особистісні деформації у процесі кризової комунікації. Остання означає взаємодію суб'єктів в умовах різкої зміни протікання комунікативного процесу, що викликає утруднення для звичного обміну повідомленнями чи спілкування.

Мережне спілкування – відносно нова форма спілкування, у значно меншій мірі підпорядкована ритуалізації, традиціям. Саме тому відсутній імперативний характер норм мережевого спілкування, а людині властива висока ступінь варіабельності поведінських і технологічних прийомів, завдяки яким відбувається селекція паттернів мережевої поведінки, а також значно розширюються межі креативних можливостей людини у плані самоконструювання і самопрезентації у вигляді напівреальних образів, змістовно вбудованих у віртуальну реальність. У розвитку суспільства мають місце періоди, в контексті яких відбувається «збудження» елементів основних рівнів культури і формується симбіотичний рівень, сутність якого у сполученні того, що не підлягає сполученню. Посилюючий вплив віртуальної реальності приводить до зростання цього симбіотичного рівня культури, а також до його експансії у всі традиційні верстви і типи культур.

Віртуальна реальність, яка стає невід'ємною частиною людського життя, не тільки приймає участь в освоєнні людиною традиційної культури, відображеної через зміст віртуальної реальності, але й через посередництво Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства

віртуальної комунікації і спілкування впливає на формування нової культури, що регулює й визначає поведінку людей у віртуальному просторі. Віртуальна реальність стає посередником у відносинах людини з оточуючим світом, але й часто його заміняє, стаючи виключно середовищем людського буття, внаслідок чого особистість набуває більшої міри свободи, яку часто реалізує в умовах віртуальної реальності. Під впливом віртуальної реальності відбуваються зсуви у рамках свідомості, змінюються параметри протікання психічних процесів, з'являються змістовно нові стани свідомості, що в цілому свідчить про формування нового образу оточуючого світу. Процеси глобалізації, що сприяють формуванню глобального комунікаційного суспільства, є характерними для формування сучасного соціокультурного простору, і заставляють звернутися до можливості формування не «глобальної», а мультикультурної особистості. Єдино вірною політикою держави в цих умовах являється мультикультуралізм, а основною метою освіти повинно стати виховання міжкультурної компетентності, яка включає не тільки багатомовність, але й готовність визнавати відмінності між людьми і здатність до міжкультурного і міжцивілізаційного діалогу і розумінню.

Висновки

1. Комунікація являється одним з фундаментальних способів вираження людського відношення до світу, природи, інших людей, іншими словами, комунікації характеризують всезагальні і необхідні умови людського існування. Конкретизація онтологічного обґрунтування комунікації здійснюється на основі моделі комунікаційних взаємозв'язків «я»-«ти». Онтологічний вимір комунікації передбачає аналіз досвіду буття в його гетерогенних і топологічних характеристиках. 2. Одним з актуальних напрямків дослідження являється осмислення феномена людини через природні мови. На сьогоднішній день відомі різні підходи до вивчення мовленнєвої особистості: 1) полілектна) та ідіолектна; 2) етносемантична; 3) семіологічна; 4) мовленнєва особистість західної і східної культур. Комунікативна особистість – це особистість, яка володіє сукупністю індивідуальних властивостей, які забезпечують вміння вибрати схему передачі інформації у конкретній ситуації та адекватно сприймати інформацію. Комунікативна особистість характеризується мотиваційними, когнітивними і функціональними параметрами. 3. Комунікативні властивості особистості - це стійкі характеристики атрибутів поведінки людини у сфері спілкування, які є значущими для його соціального оточення. Конкретна особистість включається у різноманітні системи сумісної діяльності з іншими людьми, і це визначає багатоманітність накопичених і закріплених особистістю способів її участі у спілкуванні. 4. Ядро комунікативної особистості складають комунікативні властивості особистості. Комунікативний потенціал – це система соціально-психологічних властивостей, що забезпечують той чи інший характер спілкування, який є динамічним, збагачуючим і розвиваючим процесом. Комунікативна структура особистості (комунікаційна діяльність, здібності,

властивості особистості, риси характеру, емоції) – це та частина особистості, яка проявляється у міжкультурному спілкуванні.

Список літератури

1. Языковая личность: проблемы значения и смысла: Сб. науч. трудов.- Волгоград: Перемена, 1994.- 204 с.
2. Бергер П., Лукман К. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Пер. с англ. Е.Руткевич. М., 1995.
3. Бергер П., Лукман К. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Пер. с англ. Е.Руткевич. М., 1995.
4. Habermas J. The theory of Communicative Action. Boston, 1984.

Надійшла до редакції 05.04.2012р.

В.И.АКСЕНОВА

Кировоградская летная академия Национального авиационного университета, Кировоград

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

В статье дается анализ динамики личности – от языковой к коммуникативной и от коммуникативной к виртуальной личности, что свидетельствует о сложном и противоречивом процессе становления «интернетомании» глобального коммуникативного общества, в основе которого приоритет «карнавальной личности» и различного рода «шоу», которые являются суррогатами адекватного общения.

Ключевые слова: языковая личность, коммуникативная личность, виртуальная личность, глобальное коммуникационное общество, коммуникация, коммуникативный процесс. аутопозіс, соціальна комунікація, мовна комунікація, комунікативна компетентність, міжкультурна комунікація

V.AKSYONOVA

Kirovograd flying academy of the National aviation university, Kirovograd

FORMING OF COMMUNICATIVE PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF SOCIETY

The analysis of dynamics of personality is given in the article – from linguistic to communicative and from communicative to virtual personality, that testifies to the difficult and contradictory becoming «internetomania» of global communicative society, in which basis a priority of «the carnival person» and any «show» that are substitutes of adequate dialogue.

Key words: language person, communicative person, virtual person, global communication society, communications, communicative process, auto-poësis, social communications, language communications, communicative competence, intercultural communications.